

СВАБОДА

БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА

КПБ „НЛА” і МАНАПОЛІЯ НА ДРУК

ЗНОЎ наша штотыднёвая беларуская газета СВАБОДА выходзіць з друку амаль празь месяц. Што здарылася? Прычына адна — манаполія КПБ на друк у БССР.

Аказалася, што ў кожнай друкарні ўсё яшчэ дзейнічаюць партыйныя функцыянеры-сакратары. Яны гатовыя друкаваць і друкуюць любую «чарнуху-парнуху», сальныя анекдоты ды ўсялякую містыку, абы толькі не было крытыкі іхняй марксісцка-ленінскай ідэалёгіі. Гэтак пры поўнай манаполіі на друк у таталітарнай Вандэі ствараецца ілюзія «свабоды слова».

Але няўжо, — спытаецца Вы, парнаграфія, вузкалобыя жарты, містыка і камунізм ёсць рэчы сумяшчальныя?

Выходзіць, што так. Камунізм, як ідэалёгія рабства, разумее чалавечую свабоду, як грэх. Як грашок раба. А якія ў раба грашкі? Цішком пахіхікаць з начальства, цішком памаструбаваць, цішком прыдумаць сабе фантастычных збавіцеляў — якіх-небудзь дамавікоў ці астролягаў ці касмічных прышэльцаў. «Свабода» для нашага раба не азначае толькі аднаго — выхаду з рабства.

А цяпер назавем газеты, якія з ласкі КПБ у БССР друкаваць можна. Пасьля «Звязды» і «Народной газеты» гэта: «Ха-ха», «Смейно сказаць», «Горчичник», «НЛО», «Детектив» і г. д. Рабу, — мяркуюць у КПБ, — не патрэбна СВАБОДА. Яму дастаткова «політыческаго собеседника»...

КУРАПАТЫ, 3 ЛІПЕНЯ 1988 Г.

МЫ СТАЯЛІ Ў ЧАРЗЕ ПА ХЛЕБ...

КАЛІ гэты нумар выйдзе ў сьвет, «дзеці Чарнобыля» вернуцца са сваіх падарожжаў. І, напэўна, ужо напішуць сачыненні на тэму «Як я правёў лета». А цяпер, калі я пішу гэтыя радкі, газеты змяшчаюць фотаздымкі з шчаслівымі дзіцячымі тварамі. Беларускія дзеці на Кубе! У Азербайджане! У Крыме! У Ізраілі! У ФРГ!

Мы кажам: «Дзякуй!» На што нашая дзяржава

ігар Бабкоў

сьціпла, але з пачуцьцём уласнае годнасьці адказвае: «Няма за што». А можа і сапраўды, няма за што?

Калі ж мы спрабуем крычаць: «ратуйце!». — дзяржава папракае: «Сьпекуляцыя на чарнобыльскай тэме». альбо: «Радыяфобія».

Мне хацелася назваць гэтыя нататкі некай іранічна. Напрыклад, «Нататкі радыяфоба». Але я не радыяфоб. І не

зьбіраюся апісваць радыяцыйныя жахі. Мяне цікавяць два пытаньні. Першае: што з намі будзе? Другое: урокі Чарнобыля.

Мы яшчэ дарэшты не ўсьвядомілі, што ў радыяцый будучы жыцьця толькі нашыя дзеці, але і ўнукі, і праўнукі... І таму, калі Зянон Пазьняк кажа пра гістарычную перспектыву нацыі, гэта не абстрактныя словы, а пытаньне на-

(Далей глядзі стар. 8)

ШАПАЧНЫ РАЗБОР. Мал. С. Харэўскага

СЕНЬНЯ — КАМУНІСТЫ, ЗАУТРА — КАПІТАЛІСТЫ

Народныя дэпутаты БССР — Антончык і Менгарсавету — Цялькоўскі распаўсюдзілі адкрыты ліст, у якім раскрываюць патаемныя мэты стварэння Беларускай навукова-прамысловай асацыяцыі.

«Сёння Асацыяцыя, — сказана ў лісьце, — у часе яе кіраўнічага органу (Савета), называе сваімі калектыўнымі членамі 55 прадпрыемстваў, арганізацый ды ўстаноў саюзнага задпарадкавання: заводы, банкі, ВУУ, у тым ліку і Вышэйшая партыйная школа. Сотні тысяч работнікаў па камандзе залічылі ў новую грамадскую арганізацыю, якая ўжо ўвайшла ва ўсесаюзна навукова-прамысловы саюз і, разам з ім, у Эўрапейскі саюз прадпрыемстваў пры ЕЭС.

Яшчэ ня вызначана рэспубліканская дзяржаўная ўласнасць, не пачалася яе прыватызацыя, не прыняты законы пра ўладу, пра грамадзянства, пра ўласнасць прадпрыемства, а гаспадарнікі-камуністы ўжо абвясцілі сабе прадпрыемствамі.

Яшчэ ня вясна, хто будзе кім і што будзе чым а дырэктары ўжо сфармавалі з сябе Савет асацыяцыі і адразу парэкамендавалі прадпрыемствам членам асацыяцыі пералічыць да 1 студзеня 1991 г. па два тры мільёны ў статутны фонд Асацыяцыі. Гэта грошы працоўных калектываў, якія заўтра банк асацыяцыі ім жа і прапануе ў якасці крэдыту для выкупу ўласнасці...

На адрас прэзідыума Менгарсавету ўжо паступілі калектыўныя заявы з шэрагу прадпрыемстваў Менску, якія пацвярджаюць, што рашэнне пра ўступленне прадпрыемства ў БНПА прымаўся келейна, без абмеркавання Статута гэтай арганізацыі ў калектыве. У такіх сітуацыях, каб абараніць сваё права на ўласнасць, працоўным метагодна дапоўніць калектыўны дагавор пунктам, які забараняе адміністрацыі, прафкама, СТК прымаць ад імя калектыву любыя рашэнні пра змену адносна ўласнасці на прадпрыемстве. Таксама метагодна ў гэтай сувязі разгледзець пытанне пра поўную дэпалітызацыю прадпрыемстваў і стварэнне рабочых камітэтаў для абароны ўласнасці. Ракамендацыі па арганізацыі рабочага самакіравання можна атрымаць у аргкамітэце Рабочага саюза Беларусі (тэл. 37-41-49).»

РЭЦЭНЗІЯ

Самая кароткая рэцэнзія на прэм'еру спектакля «Тутэйшыя» ў беларускім акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы

Актор Манаеў, выканаўца ролі Мікіты Зноўка, калі ўчора купляў газету, сказаў: «Мне вечерку, пожалуйста».

АДАМ ГЛЕБУС.

Дакладную інфармацыю пра дзейнасць палітычнае апазіцыі на Беларусі; узважаныя думкі прадстаўнікоў гэтае апазіцыі — эканамістаў, сацыялягаў, культуролягаў; дасведчаны погляд у мінуўшчыну і будучыню нашае Бацькаўшчыны, а таксама шмат чаго іншага Вы знойдзеце на старонках газеты «НАВІНЫ БНФ».

Для таго, каб падпісацца на «Навіны БНФ», трэба адвольную суму грошай пераслаць на адрас: 220034, Менск, вул. Румянцева, 13, Алена Галаўчак.

ПАКУТНІЦКІ КРЫЖ ЯЗАФАТУ КУНЦЭВІЧУ

12 лістапада ў Віцебску была спроба паставіць асьвечаны пакутніцкі крыж беларускаму ўніяцкаму біскупу Язафату Кунцэвічу на мейсцы ягонага забойства ў гэты дзень 1623 году.

М. ПАУЛАЎ.

ДРУГІ ЗЬЕЗД БНФ

Як было паведамлена на паседжанні Управы Фронту, другі зьезд БНФ пройдзе ў канцы студзеня 1991 году.

ГАРАДЗЕНСКАЯ КРОНІКА

20 верасня тут пачала працу трэйцяя сесія гарадскога савету, на разгляд якой дэмакратычная група прапанавала Дэкларацыю аб самакіраванні Гародні. Апроч іншых пытанняў, сесія забараніла будаўніцтва трэйцяе чаргі вытворчасці капралактам на ВА «Азот», надала ахвярам сталінскіх рэпрэсій тыя ж Ільготы, што і вэтэранам Айчынае Вайны, аднавіла ў правах старажытны герб Гародні — алень Сьв. Губэрта з залатым крыжам.

Па-сутнасці, алень вярнуўся ў свой горад, таму

што захаваліся выявы гарадзенскіх пячатак з аленем яшчэ з 1565 году, а па асобных звестках такі герб ужываўся з канца XIV стагодзьдзя.

У часы Расейскае імперыі алень, як «польскі герб», быў адабраны, а горад па волі чыноўнікаў атрымаў зубра. «Бык» дажыў амаль да нашых часоў, напрыклад, ягоная выява ўжываецца мясцовай тытунёвай фабрыкай для аздобы цыгарэтаў. У апошнія гады, калі было «камуністычнае» адраджэнне, алень вярнуўся, але... з ласінымі рогамі, выламаным крыжам, чырвонай зоркай уверсе і з чырвона-зялёным «дзяржаўным» фонам замест блакітнага.

Дарэчы, калі на сесіі разглядалася «гербавае» пытанне, дэпутатаў-вайскоўцаў у залі не было. Астатнія выказаліся аднагалосна.

***

У кастрычніку адбыўся пленум гарадзенскага абкаму КПСС. Зь вялікай прамовай выступіў першы сакратар У. Сямёнаў, якога ўсё часцей называюць як патэнцыяльнага кандыдата на пасаду першага сакратара ЦК КПБ.

У. Сямёнаў прызнаў, што за пэрыяд справаздачы колькасць членаў абласной арганізацыі КПСС зьменшылася на 3,7 тысячы чалавек, а колькасць тых, хто адмаўляецца плаціць складкі павялічылася аж ў 11 разоў. Моцна зьменшылася і колькасць мясцовых парткамаарганізацыяў. Прыблізна на 40 працэнтаў зьменшыўся бюджэт абласной арганізацыі КПСС. Ёсць факты выхаду з партыі ня толькі рабочых, але нават дырэктараў прадпрыемстваў, у тым ліку ў сельскай мясцовасці.

Паводле дадзеных апазіцыі і звестак ад лібэральнае часткі апарату КПСС, сапраўдная карціна У. Сямёнавым моцна пры-

ўхарошана. Так, толькі ў Гародні тых, хто выйшаў з КПСС або падаў заяву на выхад, налічваецца 4,5-5 тыс., нявыплата складаў набыла паўсюдны характар. Ад пачатку года ў КПСС у 280-тысячнай Гародні прынята... 19 чалавек. Звесткі правяраныя і пацверджаныя.

***

28 кастрычніка. У цэнтры горада запланаваны чарговыя мерапрыемствы: Дзень памінаўня продкаў «Дзяды» і... «Дзень прызыўніка» з удзелам аўтабронетэхнікі. Кансалідацыя працягваецца...

А. ЧОБАТ. ГОМЕЛЬСКАЯ КРОНІКА

6 лістапада невядомы мужчына з крыкамі: «Я сталініст, ненавіджу дэмакратыю!» у тралейбуснай цяснёце параніў нажом актывіста мясцовага дэмакратычнага руху А. Фермана.

***

Калі сустаршыня гарадскога страйкаму Мурашка прыйшоў у кабінет да намесніка старшыні прафкаму Гомсельмаша Данцова, той ужыў прыём каратэ. Мурашка паспеў адскочыць, і Данцоў трапіў нагой ва ўласны стол, які адразу разваліўся.

Дарэчы, калі Мурашка быў у адпачынку, яго скарацілі з працы і цяпер хочучь судзіць па іску адміністрацыі на 200 тысяч рублёў за арганізацыю страйку.

АЛЕСЬ ЯУСЕЯНКА.

***

У Мазыры дырэктар сольваварачнага камбінату Варановіч, ягоны намеснік Чарэдзік і камсамольскі вожак Касянік ў часе дэманстрацыі 7 лістапада выштурхалі з калёны камбінату работнікаў, якія неслі бела-чырвона-белыя сьцягі. «Уйдзіце, — казалі яны, — не позорьце колонну этымі флагами». Але адзін чалавек зь беларускім сьцягам усё ж прайшоў каля трыбуны.

Л. ШПІТАЛЬНІК.

БЕЛАРУСКАЯ ЭМІГРАЦЫЯ У КАНАДЗЕ

Пра беларускую нацыянальную эміграцыю ў Канадзе мала ведаюць на Бацькаўшчыне. Цяпер жа нешта змяняецца. І ўжо наш часпіс былых беларускіх вайскоўцаў «Зважай», які выдаецца ў Канадзе і Злучаных Штатах, дзякуй Бсгу, пятнаццаць гадоў, раз на тры месяцы, цяпер заглядае і ў розныя куткі Беларусі. Адтуль мы атрымліваем шмат лістоў, шматлікія землякі, спасылаючыся на пагрозу чарнобыльскае радыяцыі, просяць у нас дапамогі, каб як найскарэй перабрацца сюды.

Вось чаму хачу хоць збольшага пайнфармаваць пра тое, як выглядае справа іміграцыі ў Канадзе.

Краіна гэтая па тэрыторыі другая ў свеце, мае ўсяго 26 мільёнаў жыхароў, восьмая частка зямлі культывуецца. Бальшыня насельніцтва жыве на сумежжы з ЗША. Горад Таронта з трыма мільёнамі насельнікаў і правінцыя Антарыё з дзевяці мільёнамі — гэта індустрыяны рухавік краіны. Пераважна сюды і прыбываюць новыя імігранты.

Пасля апошняе вайны пераважала іміграцыя з Заходняе Эўропы; трапіла сюды й невялікая колькасць беларусаў, якіх Сталіну пры дапамозе заходніх хаўруснікаў не ўдалося палавіць ды адправіць на Сібір. Паводле савецкіх звестак, зь Нямеччыны вярнулася на Бацькаўшчыну 330 тыс. беларусаў. Бальшыня зь іх вярталася пад прымусам. Тыя ж, каму, як «перамешчаным асобам» удалося высільзінуць з бальшавіцкіх лапаў, а таксама былыя жаўнеры з Брытанскае арміі (польскага корпусу) трапілі часткова і ў Канаду.

У цяперашні час Канада бярэ ў год каля 200 тысяч імігрантаў, пераважна з Ган Конгу, Індыйскага субкантынэнту, Афрыкі, Карыбскіх астравоў. З Эўропы шмат менш.

Лепшыя шанцы маюць тыя, што маюць тутакса сваякоў, ці прынамсі людзей, якіх загварантуюць ім працу й памешканьне. У Канадзе цяпер 10 прац. беспрацоўных, на якіх выдаткоўваецца 10 мільярдаў даляраў у год. Ёсць недахоп працоўных рук ці, калі хочаце, галоў у кампутарнай індустрыі. Сярэдняя плата работніка ў індустрыі цяпер 15 дал. у гадзіну, мінімум — 4,5 дал. Не хапае рук у нізкаплатных прафэсіях пры апрацоўцы зямлі, у горадзе — у так званай «сэрвіс індустрыі». Пражыць у такім горадзе як Таронта каштуе вельмі шмат — ці не найдаражэй на амэрыканскім кантынэнце.

Асобна трэба казаць пра так званую нелегальную іміграцыю. Што гэта такое? А вось прыяжджае сюды нехта на візыт, скажам, на месяц ці два, а пасля йдзе ў іміграцыйнае бюро ды заяўляе, што з

прычынаў палітычных рэпрэсіяў удома ён ёсць фактычна палітычным уцекачом і жадае застацца ў Канадзе. Бывае і інакш. У межах дзяржавы зьяўляюцца дзіркі, празь якія пралазяць тысячы гэтых «палітычных» уцекачоў. Прыкладам, летась у правінцыі Ньюфаўндленд, у аэрапорце Гандэр, дзе пры лёце з Масквы на Кубу сядзе савецкі Аэрафлот, утварылася такая «дзірка». Пакуль канадзійцы пастанавілі дзірку залатаць, дык з гэнага Аэрафлоту было налезла некалькі тысячаў баўгараў, туркаў і палякаў. Праўда, нікога зь іх не дэпартавалі.

Што ж адбываецца з тымі «нелягаламі»? Пакуль яны пройдуць празь іміграцыйнае сіта, гады два ці тры, а то й даўжэй трэба «рабіць бакамі». Ня маеш права працы, бо ня маеш права ўезду. Мусяш задавальняцца самымі нікчэмнымі і нізкаплатнымі заняткамі. І калі ты не крыміналіст, не наркаман, а здаровы, сумленны й працавіты чалавек, можаеш дзесьці прыладзіцца даць кароў і кідаць гной, альбо працаваць у горадзе — у якім рэстаране ці шпіталі.

Цяпер такіх «нелягалаў», якіх паволі праходзяць праверку у Канадзе каля 80-ці тысячаў. Лік іх не зьмяншаецца. Жывецца ім ня соладка.

Вось каротка і ўсё. Пра легальныя шляхі пераезду сюды можаце даведацца ў нашым пасольстве. А тым, хто так ці інакш апынецца тут, будзем раіць як пражыць ды ўкараніцца паміж нас.

Кастусь АКУЛА.

БЫУ У МЯНЕ СЫН

Я ХАЧУ расказаць, як сьпісваюць салдатаў у савецкай арміі і як сьпісвалі майго сына.

Мой сын, Бобрык Ігар Уладзімеравіч служыў у Калінінградзе, в/ч 74121 «В». Я не магу назваць гэта службай. Будаўнічыя войскі. Брудная праца (напрыклад, разгрузка цэменту), а бялізну мяняюць раз на тыдзень, і каб самому мыць, на штодзень няма падмыны.

На прысязе я сына не пазнала. Ягоны спалоханы выгляд насыярожыў мяне. Да таго ж ён быў хворы. Нават давялося пад вечар выклікаць хуткую дапамогу. Калі зьнялі тэмпературу, сын прызнаўся мне, што яго білі. Білі за ўсё: што рос бяз бацькі, што на твары — скулікі, што шмат ведаў і не баяўся казаць...

14 ліпеня 1990 года пасля палудні, працуючы на КПП, Ігар афармляў баявы лісток. Зь ім было шмат хлопаў, разам пілі сок з рулетам. А паміж 18.00 і 19.00 мой сын быў ужо мёртвы. Яго знайшлі на будоўлі. Побач зь ім ляжаў ягоны га-

дзіньнік (цэлы), а павязка дзяжурнага з адарванымі матузкамі вісела на трубе. Фуражка, па словах салдатаў, засталася на КПП, але празь нейкі час яе быццам бы знайшлі на даху 5-павярховага дома. І калі я прыехала, камадзеры казалі мне, што Ігар упаў з гэтага дома. Я схадзіла на мейсца. Яго абгарадзілі самі салдаты. І не было відаць, каб тут нехта ляжаў, ня тое што падаў. Ніхто гэтае мейсца не абсьледваў. Не было ніякае экспэртзы. Ніхто не прыймаў ніякіх мераў. І з мною размаўляць не хацелі. У пракуратуры я спрабавала распавесці пра тое, што казаў мне сын, але мяне спынілі і казалі, што калі ў мяне ёсць забойца і доказы, дык каб прадставіла ў пракуратуру для правэркі.

У морг мяне не пусьцілі. А калі дома, у прысутнасці чужых людзей я распранула нябожчыка, дык убачыла: зьбітая ніжняя частка пераду, усё сіняе, расьсечанае брыво, падранае калена і паміж лапатак таксама ўсё сіняе, зьбітае, за вухам ад удараў усё сіняе. Прыяду вытрымку з заключэньня, якое прачытаў у пракуратуры лекар, які быў пры ўскрышчы:

«Обнаруженные на трупе Бобрик И. В. телесные повреждения и признаки сотрясения тела свидетельствуют, что повреждения образовались в результате падения с высоты. Смерть Бобрик И. В. последовала от тупой массивной травмы тела, сопровождавшейся размождением правой доли печени и острой кровопотерей».

17 верасня мне даслалі такі ліст: «Согласно заключения посмертной экспертизы, у вашего сына на момент смерти развилось острое психическое нарушение в форме эпизода, расстроенного сознания, что и послужило причиной его гибели».

Далей пісалася, што старэйшым сьледчым пракуратуры было грунтоўна агледжанае мейсца здарэньня і ніякіх сьлядоў бойкі ці чаго падобнага ня знойдзена.

Хацелася б спытаць у гэтых паноў з пракуратуры: а калі яны аглядалі гэтае мейсца? Толькі на трэйція суткі, як прайшлі дажджы... І хто ведае сапраўднае мейсца забойства? Ведае толькі забойца і, можа быць, салдаты, якія маўчаць.

Калі я прыехала ў пракуратуру другі раз, зь мяне зрабілі дуру. З гэтым і паехала.

Але я так і не зразумела, як можна падаць з вышыні, і атрымаць удар адначасова і ззаду і сьпераду? І як можна пасля сьмерці вызначыць, што чалавек меў вострае парушэньне псіхікі? Хіба, калі моцна даць яму чым-небудзь, дык ён і стане вар'ятам...

Словам, у арміі ёсць свая мафія. І людзей там сьпісваюць як жывёлу ў калгасе. Такая армія нікому не патрэбная. Гэта крывавае бойня, а ня армія.

**З павагай Т. АУЧЫНЬНІКАВА,
Гародня.**

"НЕ МОЖЕТ БЫТЬ ПРОЩЕНИЯ"

ПАД гэтым загаловам Івейская раёнка «Путь Ильича» змясьціла абураны допіс нейкага Н. Чугунова, старшыні мясцовых ветэранаў:

«В горпоселке Ивье случилась беда. Ночью неизвестные лица осквернили памятник Владимиру Ильичу Ленину.

Когда унижают достоинство человека, становится обидно и стыдно за того, кто преступил порог общепринятой морали. Но тлеет в глубине души надежда, что это случайный эпизод. И другое дело, когда совершено надругательство над общепринятым идеалом, когда делается это с умыслом, тайком от окружающих.»

Чалавечае жыцьцё паранейшаму каштуе менш, чым гіпсавы ідал.

«Нет, это не хулиганская выходка. Это скорее политический выпад, когда под ударом прута, камня уничтожается наша национальная гордость... Когда замахиваются на Ленина, то замахиваются на всю нашу политическую систему, дискредитируя ее в глазах масс... До какого же барьера низости дошли некоторые люди, если уже памятник Ленину подвергается скверне. Дальше пустота, пропасть...»

З апошнім нельга не пагадзіцца. «Акт вандалізму» — так назваў Н. Чугуноў тое, што адбылося ў Іўі. А ці ня ёсьць уся гісторыя, распачатая Ул. Лениным, адным бясконцым актам вандалізму — над жывымі людзьмі, над зямлёй, над шэдэўрамі культуры, над помнікамі, над сапраўднай нацыянальнай годнасьцю?
І. КАРПІКАЎ.

Р. С. Як паведаміў з мястэчка Іўе карэспандэнт СВАБОДЫ, у тутэйшага помніка Ул. Ленину адбілі нос. Навошта?..

Р. С. 2. Калі гэты нумар СВАБОДЫ ўжо быў падрыхтаваны да друку, зь Іўя прыйшла новая інфармацыя. Помніку прыклеілі новы нос. Гарвыканкам выдзяліў галоўнаму архітэктару раёна Варанюку больш за 100 тысяч рублёў на закупку якога-небудзь дэмантаванага ў братняй Літве помніка Ільлічу.

І. К.

РАЗЬВІТА

Мы прыйшлі ў дзіцячы сад,
Бачым Леніна пагляд.
Добры дзень дзядуля Леніні —
Прывітацца кожны рад.

Признаюсь, як на духу: грэшыны, ніколі ня быў камуністам і верным ленінцам. Ня мог. А вось у КПСС — быў.

Уступаючы туды ў незабываўныя гады застою, я прыйшоў на пасяджэньне бюро гаркаму, дзе адбывалася таемства далучэньня да авангарду грамадства, у тэнісцы з пікамі, звонкамі і іншаю картэчнаю масьцю. «Как вы посмели явиться в таком наряде?! — задыхнуўся ад абурэньня нейкі стары бальшавік. — Вы можете себе представить Владимира Ильича с картами в руках?»

Я прасцей простага мог уявіць правадыра абяздоленых ня толькі з картамі, але і з кілішкам добрага каньяку ці віна — дзе-небудзь у кавярні на беразе Жэнеўскага возера ці пасьяля паляваньня ў Шушанскім.

Значна цяжэй мне было ўявіць, што напрыклад, 19 сакавіка 1922 года Уладзімір Ільліч у сакрэтным лісьце да Палітбюро ЦК РКП(б), патрабуючы ўзмацніць рэпрэсіі супраць духавенства і вернікаў, пісаў: «чем большее число... удастся нам расстрелять, тем лучше».

Калі я з пачуцьцём вялікае палёгкі здаў свой партквіток і быў выключаны зь ленынскае партыі «за отход от позиций марксизма-ленинизма», адна ідэёвая на-мэнклятурная дама ўгаворвала мяне «не оставлять партию в трудный момент». Пры гэтым яна спасылалася на майго бацьку-нябожчыка, што, як ёй чамусьці здавалася, быў адданы ленынцам. Мяркую, што я лепей ведаю свайго бацьку і маці, якая таксама бязь сьлёз разьвіталася з «умом, честью и совестью эпохи». Падазраю, што ня толькі мяне бацькі ніколі не вучылі ва ўсім браць прыклад в Валодзі Ульянава. Ну і, вядома, не ў мяне аднаго аніколі, нават у хвіліны замарачэньня не ставала натхненьня на тое, каб стварыць апавяданьне, як Ленін любіў дзяцей, або скласьці вершык ці паэмку пра тое, як Ільліч, чытае «Правду» ці «думает пра Беларусь». І ўсё-такі кожны з нас волляй-нявольля дыхаў атрутнымі парамі акцыбрацка-піянерска-камсамольска-парцэйнай машыны. А таму яшчэ нядаўна дзядуля Ленін уяўляўся нам, безумоўна, ня геныем усіх часоў і народаў (пра інтэлектуальны ўзровень правадыра хораша скажаў адзін з высланых ім за мяжу «контрэвалюцыянераў» — М. Бярдзьеў), але, прынамсі, дзелячом, якога варта было чытаць і на якога ў дадзенай сітуацыі можна было спасылацца. Кажуць, яшчэ нейкіх пару гадоў таму кіраўнік Саюзу пісьменнікаў Латвіі Яніс Петэрс сарваў апладысмент, калі замест уласнае прамовы прачытаў на нейкай літаратурнай зборні

Воблік У. І. Леніна знайшоў свой выраз у шматлікіх аб'ектах манумэнтальнай прапаганды. НА ЗДЫМКУ: бюст У. І. Леніна.

УЛАДЗІМЕР АРЛОЎ

ленінскі артыкул "Да пытання пра нацыянальнасць або пра "аўтанамізацыю". Мне здаецца, цяпер, калі бронзавы Ільліч дзень пры дні набывае ўсё больш сваіх сапраўдных, чалавечых якасцяў, Петэрс згадвае той выпадак не без пачуцця нікаватасці. Згадзіцеся, далікатна кажучы, няёмка падмацоўваць сваю думку цытатамі чалавека, які (у адрозненне ад ягонага таленавітага паслядоўніка — крамлёўскага горца), ня тоячыся, пакідаў шматлікія пісьмовыя сведчанні сваёй жорсткасці, заклікаючы расстрэльваць заложнікаў, прастытутак, святароў, "кулакоў", "буржуяў", спекулянтаў і іншых ворагаў.

Паводле маіх назіранняў, людзі з розумам і жывым сумленнем у нас, на Беларусі, Уладзіміра Ільліча ўжо з год, як не цытуюць. Дакладней, цытуюць, але ўжо як бы наадварот — разьвітваючыся са сваёй аблудаю і засьцерагаючы ад яе іншых. Адну з такіх малавядомых пакуль што цытатак з напісанай тав. Троцкім ленынскай біяграфіі хачу прапанаваць увазе верных ленынцаў: "Это диктатура? Это манная кашка! — любіў паўтараць Ільліч. — Русский человек — слишком добр. — Он не в состоянии принять решительные меры революционного террора. Тем не менее, необходимо попробовать..."

"Напробовались" усмак.

Леніну пашанцавала памерці адносна рана. Калі хочаце — своечасова. У тым сэнсе, што праз колькі гадоў яго маглі выкінуць з краіны, як ягонага біёграфа тав. Троцкага, або зрабіць — разам з Бухарыным, Каменевым, Зінсёвым і іншымі правадырамі рэвалюцыі — удзельнікам гучных "адкрытых" працэсаў. Гадоў праз 50 яго б рэабілітавалі, а праз колькі месяцаў, як і у выпадку з іншымі бальшавіцкімі верхаводамі, мы б задумаліся: навошта і дзеля чаго, калі за здзейсненае імі іх ніколі не рэабілітуе сама Гісторыя?

Але Ленін памёр учас і таму, замест таго, каб выдзіраць з кніг ягоныя партрэты, па ўсёй краіне яму панастаўлялі помнікаў.

Зрэшты, больш верагодным мне ўяўляецца іншае разьвіццё падзей. Іосіф Вісарыёнавіч мог адправіць настаўніка на той сьвет ціха, бяз шуму і пылу, бяз гучных працэсаў, выдзірання партрэтаў, палення кніг і іншых бальшавіцкіх штук. Сталін цудоўна разумеў, што быць заснавальнікам небяспечна. Значна выгадней, схваўшыся за помнік правадыру, абсалютна шчыра абвясціць сябе спадкаемцам і прадаўжальнікам.

Дарэчы, пра помнікі.

З год таму я прысьніў фантазмагарычны сон. Па маім родным Наваполацку ездзіў, зносячы помнікі Уладзіміру Ільлічу, звычайны савецкі бульдозер. Дзеці падбягалі да будыдзержыста, казалі яму адрас чарговага помніка, дзядзька спаважна запісваў яго ў свой нататнік і ехаў рабіць сваю справу далей.

Сёння, калі шчыльныя шэрагі помнікаў правадыру працоўных пад гучныя воплескі гэтых самых працоўных ужэ істотна парадзелі, фантазмагарычным у маім сьне засталася адно тое, што дзеля адбывалася ў Наваполацку, дзе — рэч амаль неверагодная! — ніякіх помнікаў Ільлічу ніколі не было. Не было нават вуліцы Леніна. Праўда, дзядуля дзейнічаў, так бы мовіць, і "пры наяўнасці адсутнасці". Калі тутэйшыя "нацыяналісты" спрабавалі пераназваць наваполацкія вуліцы з дэбільнымі назвамі тыпу Юбілейная, Алімпійская або Камсамольская, бацькі горада не проста адмахваліся, як ад дакучлівых мух (ня лезьце, маўляў, з нейкімі там Скарынамі і Каліноўскімі), але са значэннем падымалі ўгору палец і, палохаючы саміх сябе, прыхлопвалі гнілых інтэлігентаў апошнім аргументам: "В городе еще нет улицы имени Ленина!" Цяпер ужо можна з усёй пэўнасцю дадаць: і ніколі ня будзе. Ні вуліцы, ні помніка.

Вялікі пралетарскі пісьменнік М. Горкі, ня верыць якому няма аніякіх падстаў, у лістападзе 1917 года пісаў пра Ільліча: "он обладает отсутствием морали и чисто барским, безжалостным отношением к жизни народных масс". (М. Горький. "Несвоевременные мысли". Париж, 1971. С. 113). Не зусім не памыляўся мудры Анры Барбюс, сказаўшы ў разгар сталінскага генацыду, што СТАЛІН — ГЭТА ЛЕНІН СЁННЯ.

19 траўня 1922 года Ільліч загадаў рыцару рэвалюцыі Дзяржынскаму падрыхтаваць высылку за мяжу красы расейскае інтэлігенцыі. Дзеля гэтага правадыр раіць рыцару "собрать систематические сведения о политическом стаже, работе и литературной деятельности профессоров и писателей". А вось і гатовыя ворагі: "питерский журнал "Экономист"... по моему, явный центр белогвардейцев. В № 3 напечатан на обложке писок сотрудников. Все это явные контрреволюционеры, пособники Антанты, организация ее слуг и шпионов и растлителей учащейся молодежи" (Сб. дак. "Ленин и ВЧК". М., 1975. С. 566-567). Як вам ленынскія парады? А тэрміналогія? Ці не нагадвае нешта вельмі знаёмае з 30-х гадоў?

Чую голас апанента: ну вось, пакланяліся Леніну, вырываючы зь яго бяспэчнай спадчыны адны цытаты, а цяпер той самай метадаю выкрываем яго. На гэта я адкажу: геніяльныя ідэі Ільліча, якія доўгі гады паўтараліся як малітвы-заклёны, так і не ўвасобіліся ў "светлое будущее". А вось ленынскія ўказанні і заветы, ад якіх робіцца вусьцішна, вельмі хутка рабіліся страшнай рэальнасцю: расстрэламі, высылкамі, тэрорам.

Між іншым, цытаваны вышэй ліст напісаны "самым чалавечым чалавекам" за колькі дзён да першага кровазьліцця ў мозг. Можна толькі здагадацца, якія б яшчэ заветы выйшлі з-пад пяра Ільліча, калі б не хвароба.

Дык хто ж ўсё-такі быў стваральнікам савецкай таёмнай паліцыі? Хто быў пачы

ЛЕНІНЫМ

Аўтар, Ул.Арлоў у і4 гадоў

нальнікам тэрору, які закрэсьліў дзесяткі мільёнаў чалавечых жыцьцяў? Ленін ці Сталін?

Нялішне паразважаць над гэтым пытаньнем, калі вы бачыце, як афіцыйныя асобы ўскладаюць кветкі да велічных помнікаў. Нялішне падумаць пра гэта, праходзячы па Ленінскім праспэктце, незлічоных вуліцах імя Леніна. Нам, беларусам, дарэчы будзе ўгадаць на гэтых вуліцах і ля гэтых помнікаў, як Ленін і кіраўніцтва ягонае партыі спачатку аддалі Беларусь немцам у Бярэзьці ў 1918-ым, а потым, не спытаўшыся ў нашага народу, непусьціўшы ягоных прадстаўнікоў на перамовы, па жывым распалавінілі ейнае спакутаванае цела паводле Рыжскае дамовы ў 1921-м.

Ці думалі вы пра гэта ў самай ганейнай савецкай чарзе? Не, я не пра чаргу па міску нішчымнае лягернае баланды. І не пра чаргу на кватэру. І не пра чаргу на выезд за мяжу. І не пра чаргу па віно, мыла, цыгарэты... Я – пра чаргу да генія, што разам з паплечнікамі штурхнуў краіну на шлях, які давёў да бясконцага сталяньня ў гэтых чэргах. Пра чаргу ў Маўзалей.

Ну, а як наконт вашых дзяцей – "юных ленинцаў" і "акцябрат" (слова настолькі чужое беларускай мове, што ягонае зьнікненьне пройдзе зусім незаўважна). Як наконт дэвізу, які яны мусяць ледзь не штодня паўтараць на лінейках і зборах? Да якой "борьбы" яны павінны быць гатовы? За якое "дело"? Якой партыі? Ды той самай, дзякуючы якой мы зрабіліся абязмоўленымі жабракамі са зьнявечанымі мазгамі. (Кажуць, недзе ў Францыі прызналі Ўладзіміра Ільліча найвыдатнейшым мысьліцелем XX стагодзьдзя. Па-

жылі б тыя французы хоць з тыдзень у краіне, што ледзьве не пабудавала ў 1980 годзе камунізм).

А як ставіцеся вы да таго, што вашыя дзеці носяць значкі з выяваю чалавека, з блаславеньня якога (пасля згаданага напачатку сакрэтнага ліста да Палітбюро) толькі ў 1922 годзе расстралялі, па няпоўных зьвестках, 8100 "представителей реакционного духовенства и буржуазии", у тым ліку 3447 манах і паслушніц (Протопресв. М. Польский. Новые мученики российские. Джорданвиль, 1949 – 1957. Т. 1. С. 214). Ці не лагічна было б, каб "юныя ленинцы" наладзілі збор гэтых значкоў для сваіх старэйшых таварышаў з КПСС? Няхай бы насілі, дэманстравалі вернасьць ідэалам. Відаць было б, хто ёсьць хто. Спрыяла б "конструктивному диалогу". Не баяцца ж насіць свае значкі сябры і прыхільнікі БНФ.

А ці добра пачуваюцца ў сьвятле новых штрыхоў да партрэту Ільліча студэнты і выкладчыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ІМЯ У. І. ЛЕНИНА?

Крый Божа, каб нехта падумаў, што я заклікаю нішчыць помнікі і выкрэсьліць імя Ільліча з нашае Памяці. Я зусім не прыхільнік варварскіх бальшавіцкіх метадаў. Далібог, можна вынайсьці нешта больш цывілізаванае і дасьціпнае. Чаму б, скажам, ня зьвесьці помнікі Ільлічу да абкамаў і ЦК КПБ? Утульней пачуваліся б і гаспадары гэтых будынкаў (пад зокнамі ўвесь час дзейнічаў бы своеасаблівы бронзавы мітынг у падтрымку іхняе лініі) і самі леныны – бачачы чорныя "волгі" і іншыя сьведчаньні таго, што хтосьці ўсё-такі пабудавалі сабе сьветлую будучыню.

Што датычыць імя правадыра, дык, замест вуліц, яго можна было б даваць цэкоўскім калідорам або лецішчам верных ленинцаў. Хіба кепска гучыць: "Дача товарища Соколова имени товарища Ленина"?

Існуе думка, што Леніна чакае свой XX зьезд.

Але хто яго будзе праводзіць?

Сталін хаваўся за помнікі Леніну. Помнікі Сталіну былі ўжо ненадзейнаю абаронаю і хутка пайшлі на пераплаўку. За каго ж схаваюцца верныя ленинцы, калі не застанеца бронзавага Ільліча? За "валюнтарыста" Хрушчова? За абчэплянага ардэнамі з галавы да пятаў Ільліча № 2? За гэбіста тав. Андропова? За тав. Чарненку, за якога ня здолелі схавацца (памятаеце ТАССаўскае фота?) нават тыя, хто перастаўляў генсеку ногі, калі той прыйшоў на выбарчы ўчастак галасаваць за самога сябе?

Каб захаваць заснаваную Леніным таталітарную антыгуманную сістэму, "ум, честь и совесть эпохи" можа схавацца сёньня толькі за яго самога. З-за помнікаў геніяльнаму правадыру працоўных цікуюць тыя, хто не зьбіраецца разьвітацца з вучэньнем, якое прывяло іх да свайго асабістага камунізму. Прывяло за кошт беднасьці, абяздоленасьці і знішчэньня іншых.

А таму: ЛЕНИН – ГЭТА СТАЛІН СЭНЬНЯ.

БЕЛАРУСКАМУ друку пагражае катастрофа, — буйным шрыфтам канстатуе газета «Літаратура і мастацтва». У друку зьявіліся лісты 22-х пісьменьнікаў-камуністаў, а таксама галоўных рэдактараў літаратурных часопісаў. Гэтыя дакуманты той самы «ЛІМ» зьявіліся ў нумарох за 5 і 19 кастрычніка. У нумары за 19 кастрычніка надрукаваная й заява лімаўцаў-камуністаў аб прыпыненні іхняга членства ў партыі. У заяве маецца й камэнтар да адкрытага ліста, які 22 пісьменьнікі-камуністы накіравалі Цэнтральнаму Камітэту КПБ. Уважаючы гэты камэнтар недастатковым, лічу абавязкам даць свой.

22 камуністы жаліцца, што «не распрацавана свая партыйная Праграма пераходу на мову народа, арганічнай часткай якога партыя павінна з'яўляцца і якому павінна служыць, не праведзена ніводнага пленума, прысвечанага нацыянальнаму адраджэнню». Здавалася б, гэтыя факты як нельга найлепей паказваюць аблічча КПБ. І чаго тут жаліцца, наракаць? А справа ў тым, што адсутнасць партыйнай праграмы пераходу на родную мову, адсутнасць партыйнай праграмы нацыянальнага адраджэння «ва ўмовах плуралізму і ўзнікнення новых палітычных фарміраванняў і партый ставіць КПБ, усіх нас, яе членаў, у незаздроснае, двухсэнсоўнае становішча».

Паны пісьменьнікі-камуністы жаліцца на псыхалагічны дыскамфорт. З аднаго боку, яны за мову, культуру і г. д., але, з другога боку, застаюцца членамі антынацыянальнае партыі. Яны анік ня могуць ці ня хочуць усведаміць, што партыя, да якой яны належаць, ад самага пачатку была ваража настаўлена да ўсіх праў беларушчыны і што нічога з тае пары не змянілася. Нібыта яны ня ведаюць, што іх членства ў партыі — гэта заўсёды ўступкі, пастанінае капітуляцыя, заўсёднае плаканьне на правах просьбітаў. Нібыта яны ня ведаюць, што ў двухсэнсоўным становішчы апынуліся ад моманту ўступлення ў КПБ. Бачыцца ў гэтай заяве й іншае: пісьменьнікі-камуністы і надалей хочуць заставацца камуністамі й беларусамі адначасова. Іх бянтаржыць, што іхняя родная партыя анік не павернецца тварам да народа, яго мовы, культуры, традыцый, і непакоіць, што дзеля гэтага партыя траціць у вачох грамадства свой «аўтарытэт».

Вось у чым сутнасць пазіцыі пісьменьнікаў-камуністаў: яны хацелі б і з пачынаюць і плечы не пабіць, хацелі б утульна сядзець на двух крэслах адначасова.

Паны пісьменьнікі-камуністы плачуцца, што партыйны друк і партыйныя кіраўнікі ня цэняць нацыянальна сьведамую інтэлігенцыю, робяць спробы дыскрэдытаваць яе. «Такія адносіны да творчай інтэлігенцыі з боку партыйнага кіраўніцтва. — чытаем мы. — адбіліся на тым, што яе так мала ў Вярхоўным Савеце СССР, у Вярхоўным Савеце БССР, у выбарных органах партыі...».

Тут нешта пераблытана. Партыйны апарат плюе вам, панове, у вочы, а вы выпраеце сьліну ды выяўляеце сваю лаяльнасць да яго. Не парт-

панове, ці ня лепей для вас, для вашага неспакойнага сумленьня будзе, калі вы пачынеце партыю? Бярэце прыклад з Аляся Ганчара.

Дый пакаяцца трэба было б. За сэвілізм, за тое, што чыкалі (а сёй-той прасіў) сабе ўзнагарод, прэмію ды званьняў, за тое, што вялікай трагедыяй для вас было непрысуджэньне гэтых прэміяў, неўзнагароджаньне вас жадыным ордэнам ці званьнем. Пакаяцца за вернападданіцкія лісты ў ЦК КПБ, за даносы (ня ўсе пісалі тым лісты, ня ўсе даносілі; пра каго пішу — той ведае). Пакаяцца за стол заканау, за кватэры, атрыманія з ласкі ЦК КПБ, — за тое, што вы згадзіліся на сытае ды ўтульнае існаваньне, носячы дулю ў кішні замест таго, каб змагацца за годнасць сваю й годнасць

кага, Яэпа Дылы, Вацлава Ластоўскага, Аркадзі Смоліча ды іншых? Адны зь іх сталі бальшавікамі, другія прымірыліся з камуністамі. І што атрымалі? Вы сталі камуністамі, лаяльнымі, паслухмянымі а нам плююць у вочы. Ці годнасці ў вас няма? Ці вы не шануеце годнасць народу?

Вывяіць годнасць — значыць ісьці на канфлікт з вашай роднаю партыяй. «ЛІМ» выявіў. Анатолю Вяціцкі, адзін з 22-х, выявіў. За гэта павага да «ЛІМа», за гэта абралі Анатолю Ільліча дэпутатам. Але зірніце, як узьненавідзела гэту вашу партыю — ня хоча друкаваць у сваёй друкарні. Выснова: трэба змагацца з партыяй, якая маніпалявала выдавецтвам й друкарні.

Галоўныя рэдактары «Полымя», «Нёмана» й «Беларусі» жаліцца, што іх часопісы апынуліся на ніжэй катастрофы. І ня бачаць сваёй віны. Анатолю Кудравец, перастаўце друкаваць у «Нёмане» кепскія творы беларускіх пісьменьнікаў, творы, якіх не бярэ аніводзін маскоўскі часопіс, — і прэстыж вашага выдання вырасьце. Сяргей Законнікаў, ты лепш надрукуй які добры пераклад з замежнае мовы, а ня кепскі твор беларускага пісьменьніка, — і часопіс будзе купляць. Аляксандар Шабалін, зьямішчайце ў «Беларусі» вострыя публіцыстычныя творы, рэпартажы, знаёмце з партыямі, пльямі — і часопіс пойдзе ў людзі.

Разумею вашыя праблемы: часопісы — органы Саюза пісьменьнікаў Беларусі; і кожны сябар СПБ мае права ў іх друкавацца. Цяжка быць адмовіць, шмат скандалаў (скандалаць як правіла, няздары). Дык чаму вы трымаецеся за гэты Саюз? Станьце самастойнымі, станьце часопісамі пэўных пісьменьніцкіх групаў. Ведаю: пачнецца гвалт несусьветны, бо ў гэтым Саюзе шмат няздараў, шмат гультаёў, бо ў гэтым Саюз шмат хто ўступіў дзеля кватэры, стала заказаў, паліклінікі й дому адпачынку Літфонду, а не дзеля сьлугаванья Слово, Народу, Беларусі, Саюз — гэты выклад сталінскай сьстэмы, яе інструмант, які трымаецца на датацыйных сьстэмах, — павінен стаць асацыяцыяй творчых суполак, а часопісы — органамі суполак. Вы самі, панове рэдактары, спасьцеся на прыклад 20-х гадоў. А тады Саюз пісьменьнікаў не было — былі суполкі і часопісы выдавалі іны. Якая суполка таленавіцейшая, той часопіс больш папулярны.

Разумею: цяжка адважыцца на гэты крок. Але давайце. Рана ці позна, СПБ не дае вам ані шэлага, але ён — з усімі талентамі й няздарамі — дыхце вам умовы, можа скінуць вас, рэдактараў. Якая ж тут лёгка?

Рынкавая сьстэма тым і падабаецца мне, што ў ёй няма месца шэрасьці: або таленавітае, або плюгкае, заалагічнае. У рынкавых умовах выходзілі й «Наша Ніва», й «Малаяя Беларусь», і «Калосьсе», выходзілі кнігі Купалы, Коласа, Багдановіча, Гарацкага... Бальшавіцкая сьстэма разбэсьціла вас, прывучыла жыць на гатовым, забіла

ПЛАКАЛЬШЧЫКІ

апарат дыскрэдытуе. Вы самі сябе дыскрэдытавалі ў вачох народа сваімі сэвілісцкімі паводзінамі. На нацыянальную інтэлігенцыю пляваў і Шчыбіцкі на Украіне, ды там не маўчалі, не пісалі чалабітныя, ня плакалі — там пратэставалі, змагаліся, гінулі за Украіну ў лягэрох. Вось чаму народ там пісьменьнікаў шануе, абраў народнымі дэпутатамі Рэспублікі й СССР. Там на чале РУХу стаіць пісьменьнік. А ў нас? Як вы, панове, наставіліся да Народнага Фронту? Як вы ставіліся да зьдзекаў і гвалту над культурай, помнікамі нашай гісторыі, над моладзьдзю? Вы не пратэставалі публічна, на ўвесь сьвет — вы плакаліся, наракалі ў кулуарах, пісалі чалабітныя, упрасвалі сьлюньконых і сакаловых, шукалі ласкі ў антановічаў, прынялі ў Саюз пісьменьнікаў Савелія Паўлава. Хто ж вас будзе ваважаць? Партакраты, народ? Нельга служыць двум багам — народу і антынацыянальнай, антынароднай партыі, якая страляла ў Курапатах, на Кабыляцкай гары, у магілёўскіх кар'ерах і г. д., партыі, якая хавала ад народа вынікі Чарнобыля...

калег, якія б мелі магчымасьць зарабіць сваёю працаю належныя грошы ды купляць і харчы, і кватэры, і г. д. на агульных падставах. Пакаяцца трэба было б і за тое, што вас падкупілі гэтымі прэміямі, ордэнамі, званьнямі, прывілеямі. Вы маглі пісаць кепскія кнігі, не кляпоцчыся пра тое, купляюць іх ці не, бо сьстэма гарантвала вам ганарар не за якасць, не за прададзеныя асобнікі — за колькасць аркушаў, радкоў. І вас гэтая сьстэма задавальняла. Вы дагаджалі ёй, не пратэставалі супраць цензуры, не пісалі «ў стол», для самывыду. Мала таго, вы самі — у якасьці рэдактараў — чынілі цензуру часам больш жорсткую, чым Галоўліт.

Час мяняецца. Мяняецца сытуацыя, і вы адчулі трывогу. Ніхто не гарантуе вам дэпутаткія мандаты, ніхто не гарантуе ганарар за аркушы, радкі. Ніхто не гарантуе датацый на кепскія кніжкі. Вось першапрычына трывогу. Нельга ведама ж, ня ўлічваць і тое, што новыя абставіны наставілі культуру ў нявыгоднае становішча.

Адвечнае пытаньне: што рабіць?

Адмовіцца ад старога сьстэмы, не сьлугаваць ёй. Ня быць просьбітамі й плакальшчыкамі. Змагацца за годнае месца беларускай мовы й культуры, самой Беларусі ў сусьвеце. Няўжо вы не зразумелі, што быць сьведамым беларусам — значыць быць у апазыцыі да КПБ, КПСС? У адкрытай апазыцыі, а ня з дуляй у кішні. Няўжо вы забылі пра лёс Аляся Чарвякова, Зьміцера Жылчновіча, Антона Балі-

прадпрыемальнасць. Рынкавая сістэма патрабуе людзей дзейных. Здалеце, панове рэдактары, сабраць вакол сябе таленты, знайсці асьвечаных фундатараў, рэкламадаўцаў — выжывуць часопісы; не здалеце — што ж, такая ваша доля...

Зьміцер Санько прапануе («ЛІМ», 19 кастрычніка) вызваліць усе беларускія выданні ад падаткаў. Нібыта ён добрая ідэя. Мала таго, ён прапануе паперу ды іншыя матэрыялы для беларускіх выданняў уключыць у дзяржаўны заказ. І зусім няблага. Толькі ці пэўны спадар Санько, што гэтыя матэрыялы пойдучы на прагрэсіўныя выданні? Пакуль у нас манополія КПБ на ўладу, на фонды, пакуль у нас недэмакратычны парламент і ўрад, падыход да газэтаў і часопісаў будзе «дыфэрэнцыраваны». Зноў жа, вызваленне ад падаткаў дае мажлівасць някепска пачувацца шэранькім паэтам, празаікам ды навукоўцам за кошт таленавітых пісьменьнікаў і вучоных. Выдавецтва на-ранейшаму будучы выдаваць кнігі паводле прынцыпу «з плеч ды ў печ». Ці не дзеля гэтага ствараецца афіцыйна «Беларускі пісьменьнік»?

Ведаю: пасыплюцца абвінавачанні ў непатрыязме. Ну і што? Панове пісьменьнікі-камуністы, ці ня ваша віна — як кіраўнікоў, рэдактараў — за тое, што многія таленты загінулі? Ці ня вы ціха-мірна аддавалі сваіх дзетак і ўнукаў у расейскія школы? Ці ня вашыя сыны й дачкі, зяці й нявесткі, унучкі й унучкі размаўляюць па-расейску? А ці ведаеце вы, колькі членаў СПБ выступаюць перад людзьмі за грошы, колькі зь іх нясе народу лухту, колькі зь іх напіваецца на людзёх у якім-небудзь райцэнтры, ці ведаеце вы, колькі членаў СПБ не выпісваюць беларускія часопісы й газэты? Як ні круці, патрыязму тут мала, як ні круці, а сірочы стан нашае культуры, яе нізкі ўзровень — і на сумленні пісьменьнікаў, СПБ.

Чаго ж тады плачаце, як плакальшчыцы на габрэйскім пахаванні. Ці гэта стаць прафэсыяй?

Час схамянуцца й адкрыта сказаць народу: нас палохалі — мы баяліся, нас куплялі — мы маўчалі, сталі калабарантамі. Я пра тое ж: час пакаяцца. Час усведаміць сваю адказнасць перад народам, будучыняй, ды з годнасцяй, не чакаючы ласкі ад партыі Сакалова — Камая — Грыгор'ева — Сямёнава, змагацца за правы народу й культуры, за свае правы. Час дзейнічаць, час мысліць, час

пісаць добрыя творы. Будзеце паважаць сябе — будучы паважаць вас. І мо дэпутатамі абяруць...

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

БЕЛАРУСКА-РАСЕЙСКІ СЛОЎНІК ДОКТАРА ЯНКІ СТАНКЕВІЧА

ГЭТЫ грунтоўны даведнік (1305 старонак) падрыхтаваны да друку Сп. Юрка Станкевічам — сынам Сп. Янкі Станкевіча і выдадзены Фундацыяй Льва Сапегі ў Новым Ерку, ЗША. На жаль, на Беларусі такое вольнае ад ідэалагічных ды манопалістычных шораў выданне пакуль немагчымае. Але хто з нас не хацеў бы мець такі Слоўнік ва ўласнай бібліятэцы!

Нядаўна Сп. Юрка Станкевіч наведваў рэдакцыю СВАБОДЫ ў Менску і паведаміў, што большую частку накладу Слоўніка (усяго 1 тысяча асобнікаў) хацеў бы перадаць на Беларусь.

Кніга каштоўная і шмат каштуе перасылка з ЗША. Але, на жаль, нашыя драўляныя рублі няк кампенсуюць матэрыяльныя выдаткі Спадара Юркі. І таму ён прапановаў накіраваць усе гэтыя рублі на карысць для Беларусі — на развіццё адзінай пакуль рэальнай нацыянальна-дэмакратычнай апазіцыйнай сілы — Беларускага Народнага Фронту.

Апекавацца дастаўкай і перасылкай Слоўніка панадзіліся былі па ўласнай ініцыятыве работнікі камсамольскай газэты «Чырвоная змена». Яны паабяцалі ўсім, хто да іх напіша, даслаць дармовыя асобнікі. Калі ж пачалі паступаць сотні замоваў, «змена» ад гэтае справы адмовілася.

Спадар Юрка перадаў у рэдакцыю СВАБОДЫ каля 400 замоваў на Слоўнік, якія ён у ЗША атрымаў зь Беларусі. Пасля таго, як наклад прыбудзе на Беларусь з-за акіяну, мы паведамім пра гэта ўсім, хто дасылаў замовы Сп. Ю. Станкевічу і рэдакцыі СВАБОДЫ. Кошт асобніка, які мы вызначылі пры сустрэчы з Сп. Юрка — 25 рублёў.

БЕЛАРУСКАЕ РАДЫЕ ЗА МЕЖАМІ БССР

ПАДАЕМ час эфіру паводле Менскага часу і хвалі беларускага радыё за межамі БССР:

Беларускія радыёперадачы ў Польшчы. Беластоцкае радыё.

Публіцыстычна інфар-

мацыйная праграма «Пад знакам Пагоні»: ад панядзелка да пятніцы выходзіць а гадзіне 6.30—6.45, паўтараецца а гадзіне 16.45—17.00. У суботу — а гадзіне 16.45—17.00.

Царкоўная перадача «Духоўныя сустрэчы»: у суботу а гадзіне 6.30—6.45.

Беларускі радыёчасопіс: у нядзелю а гадзіне 6.00—6.30.

Хвалі беластоцкіх перадачаў — 4.12 і 4.128 (УКХ-72.8 і 72.68 Мгц).

Беларускія радыёперадачы Другой праграмы Летувіскага радыё.

Беларускае слова на хвалі Летувы: у другую й чацьвёртую суботы месяца а гадзіне 11.30.

Хвалі — 271 м (1,107 Мгц).

Радыё Ватыкану.

Беларуская праграма: штодня а гадзіне 7.45 і 20.45.

Хвалі — 25, 31, 41 м.

Радыё «Свабода».

Беларуская праграма: штодня а гадзіне 6.00—6.30, 8.00—9.30, 18.00—19.00, 22.00—23.00.

Хвалі — 19, 25, 31, 41, 49, 75 м.

Падрыхтаваў

КАСТУСЬ КАМЯНЕЦКІ.

ДЗЯКУЙ!

КОЖНЫ нумар беларускае газэты СВАБОДА выходзіць у сьвет, дзякуючы ахвяраваньням нашых чытачоў. У гэты раз нам моцна паспрыяў Сп. Юрка Станкевіч з ЗША. Празь ягоную дапамогу СВАБОДА на Беларусі мае шанцы стаць рэгулярным выданнем і жыць доўга. Сардэчна дзякуем

і зычым Сп. Станкевічу здароўя й спаўненьня ягонае заповітнае мары.

Таксама дзякуем Сп. Уладзімеру Карпіновічу зь вёскі Мароські пад Маладэчнам і Сп. Уладзімеру Туняку зь Менску, якія ахвяравалі на СВАБОДУ па 50 рублёў; дзякуем Сп. Людміле Туркот з Барысава за 15 рублёў; Сп. Алене Сасноўскай і Сп. Ананіму з Хабараўску, якія даслалі на газэту па 10 рублёў.

Гэтак справа Беларусі і справа СВАБОДЫ пашыраецца на Бацькаўнчыне і ў розных канцох цэлага сьвету.

Арганізацыі і прыватныя асобы могуць заключыць дамову на распаўсюджваньне беларускае газэты СВАБОДА. Зьвяртайцеся, калі ласка, па тэлефонах:

- БАРАНАВІЧЫ — 6-33-26 альбо 5-32-78 (Сп. Павел);
  - ВІЛЬНЯ — 82-07-20 ці 73-84-75 (Сп. Хведар);
  - ВІЦЕБСК — 4-53-22 (Сп. Валера);
  - ВЯЛЕЙКА — 5-56-83 ці 5-56-56 (Сп. Наталья);
  - ГАРОДНЯ — 44-01-27 ці 45-22-54 (Сп. Данута);
  - ГОМЕЛЬ — 55-79-03 (Сп. Андрус);
  - МАЗЫР — 2-42-08 (Сп. Лёвон);
  - МАЛАДЭЧНА — 7-72-26 (Сп. Тадэвуш) пасля 18.00;
  - МЕНСК — 34-42-78 (Сп. Алесь);
  - ПОЛАЦК — 4-47-05 (Сп. Уладзімер) з 21.00 да 23.00, апроч аўторку й чацьверу.
  - РЫГА — 28-85-23 ці 37-54-12 (Сп. Сяржук).
- Калі Вы жадаеце зьмясціць Вашу рэкламу на старонках беларускае газэты СВАБОДА, зьвяртайцеся, калі ласка, па тэлефоне 34-42-78 (Сп. Алесь).

НА ВУЛЬКАНЕ. Мал. С. Харэўскага

шага лёсу.

Як далей будуць разгортвацца падзеі? Я бачу два варыянты. Першы, аптымістычны. Усведамленне катастрофы прывядзе да мабілізацыі ўсіх сілаў, матэрыяльных і духоўных. У агульнай бядзе мы нарэшце адчужым сябе адцыяй. Зразумеем, што без свабоднай, дэмакратычнай і незалежнай дзяржавы нам ня выратавацца. Абярэм дэмакратычны парламэнт і збудуем такую дзяржаву.

Пэсымістычны варыянт: мы будзем ціха паміраць.

І ўсё ж без рахункаў не абыйсьціся. Хоць бы таму, што нашыя дзеці аднойчы спытаюць:

«Хто злачынца?» І як бы мы ні пазьбягалі гэтага пытання, адказваць прыйдзеца. Для мяне адказ відавочны.

— Злачынца,— скажу я аднойчы сваёй даччы,— нашая савецкая сацыялістычная дзяржава. Тая самая, што расстрэльвала нашых дзядоў, што прымушала хлусіць бацькоў, а цяпер кінула нас і нашых дзяцей у радыяцыю. Калі трэба было вывозіць і ратаваць людзей, яна арганізоўвала першмайскія дэманстрацыі. Калі пачалі паміраць дзеці, яна супакойвала, маўляў, жыць можна. І хлусіла, хлусіла ўвесь час.

Адзін з самых страшных урокаў, якія даў

Чарнобыль, гэта ўрок бязьвер'я. Нас падманвалі шмат гадоў, падманваюць і сёння. Але сёння верыць у падман пра тое, што «ўсё добра». — ужо небяспечна для жыцця. І ня толькі ўласнага. Калі б я меў прыватную школу, я, побач з гісторыяй і філязофіяй, выкладаў бы курс «Спосабы дзяржаўнай дэзынфармацыі насельніцтва». Ці, калі прасьцей, «Як нас падманвае дзяржава».

Мы ня зможам пабачыць усяго, што будзе адбывацца з намі. Мы ня ведаем, што будзе з нашымі дзецьмі. Напэўна, якраз у такім стане чалавек пачынае крычаць: «ратуйце». Але хто нас будзе ратаваць?

І ад чаго?

Хто можа ўратаваць ад абыякавасьці? Ад духоўнага рабства? Ад агрэсыўнае тупасьці ўлады? Ад адсутнасьці сумленьня?

А па дзіцячых садочках вісяць партрэты Леніна, і выхавальнікі распавядаюць пра добрага дзедушку, які любіў дзяцей. Потым дзеткі пераходзяць у «акцібраты», у «піянеры», у «камсамольцы»... А пасьля... Есьць такі верш:

Мы стаялі ў чарзе на хлеб,
Дастаяліся, а тамака
— сьмерць.
Мы спыталі: а дзе наш хлеб?
Нам у вочы глядзеа сьмерць.

Усё.

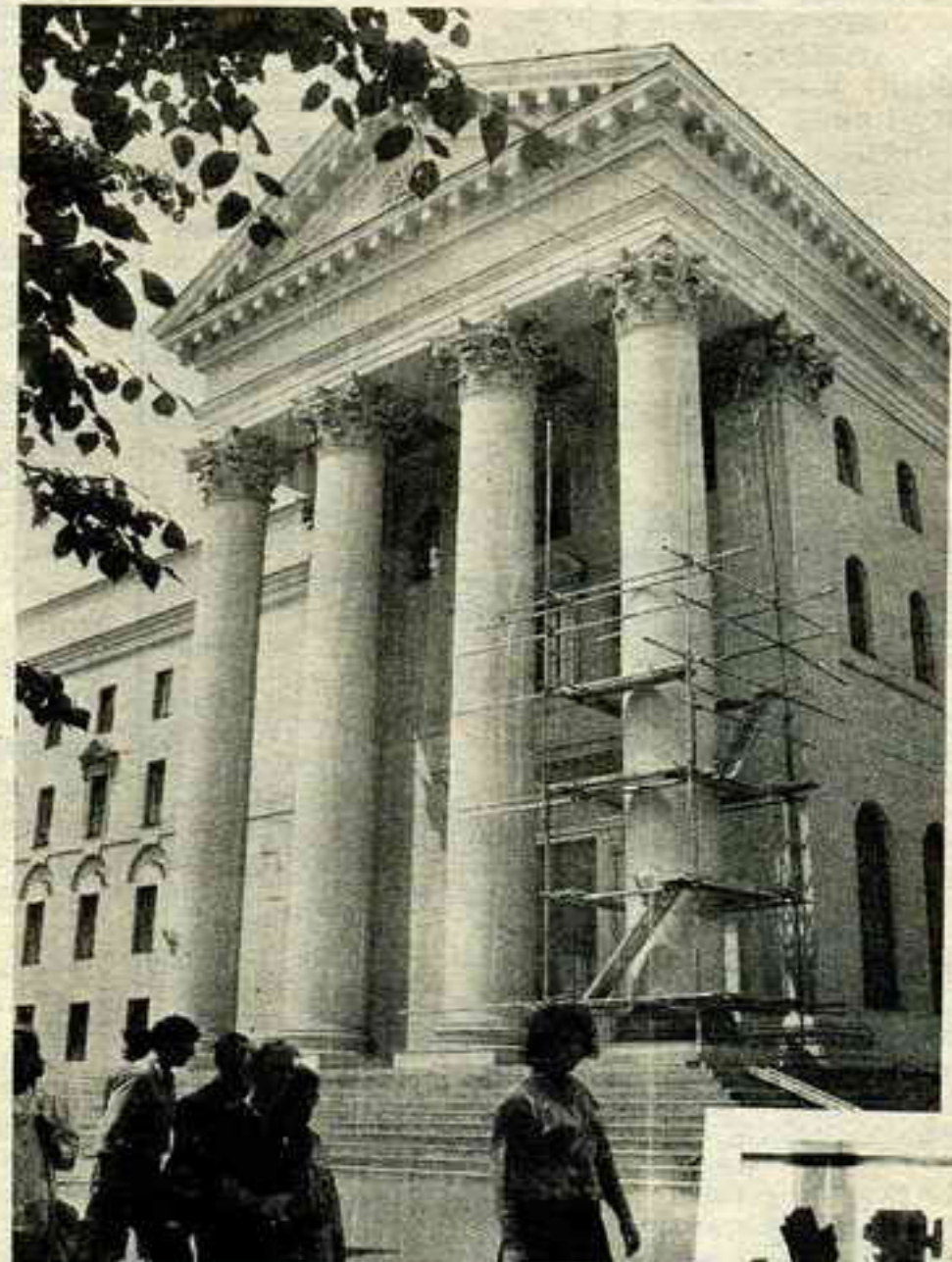

ЭРКОН ПРАПАНАУЕ:

прадпрыемствам і арганізацыям — дамову на 1990-91 год на рабленне пуск-наладачных работаў:

- на вентыляцыі
  - 1. Санітарна-тэхнічнае абсьледваньне вентыляцыі.
  - 2. Вызначэньне нормаў гранічна дапушчальных выкідаў.
  - 3. Наладка вентыстэмаў на праектныя расходы паветра.
  - 4. Выпрабаваньне й наладка пылагазалавільных устаноўкаў. Тэл. 64-93-92
  - на водазабесьпячэньню й каналізацыі
  - 1. Наладка ачышчальных збудаваньняў ВІК.
  - 2. Абсьледваньне дзейных ачышчальных збудаваньняў.
  - 3. Складаньне воднага балансу.
  - 4. Складаньне выканаўчай дакумантацыі сетак ВІК.
  - 5. Абсьледваньне сетак і аналіз тэхпрацэсу гальванічнае вытворчасці. Тэл. 64-62-82
  - на цеплазабесьпячэньню
  - 1. Складаньне цеплавых балансаў.
  - 2. Наладка сыстэмаў цеплазабесьпячэньня і цепласпажываньня.
  - 3. Складаньне паракандэнсатнага балансу.
  - 4. Наладка ХВО кацельняў цеплавога рэжыму.
  - 5. Складаньне выканаўчае дакумантацыі цепласетак. Тэл. 64-93-22
  - на станках
  - 1. Наладка сыстэмаў праграмага кіраваньня і прыстасаваньняў лічбавай індывідуальнай.
  - 2. Наладка сыстэмаў электрааўтаматыкі.
  - 3. Наладка электрапрывадаў падачаў па каардынатах і шпіндзеляў.
  - 4. Наладка механічнае часткі станка.
  - 5. Комплексная наладка сыстэмы «Стаяк-прывад-СПУ ці УЦІ» Тэл. 64-62-82
  - на КІП і А
  - 1. Гальванічныя лініі.
  - 2. Кампрэсарныя станцыі.
  - 3. Кацельні.
  - 4. Кандыцыянеры і вентустаноўкі.
  - 5. Наладка СТА (спецыяльнага тэхналягічнага абсталяваньня). Тэл. 64-93-22.
- Якасць і тэрміны выкананьня гарантуюцца.
Наш адрас: 220032 Менск, вул. Філімонава, 24.
Тэл.: 64-81-91 64-75-47.

PERESTROJKA

Будынак КДБ у Менску. ФОТАЭЦЮД А.Крыштаповіча

СВАБОДА

тэлефакс (0172) 72-69-37

Выдаецца на беларускай мове Янкі Купалы, Максіма Гарэцкага, Антона Луцкевіча без уліку пастановы СНК БССР ад 1933 году.

Думка аўтараў не абавязкова супадае зь меркаваньнем рэдакцыі.

Выпускаецца штотыднёва (затрымкі — вымушаныя) з 1990 г.

Атрымаць СВАБОДУ Вы можаце, калі накіруеце адвольную суму грошай (зь якой пасьля будзе вылічвацца кошт кожнага дасланага Вам нумару) паштовым пераказам на адрас: 220045, Менск, п/с 17, Сп. Сабаленку Алесю Міхайлавічу.

Для падпіскі праз Саюздрук наш ідэкс: 63887.

Адрас для карэспандэнцыі: 220045, Менск, п/с 17, Сп. Сабаленку Алесю Міхайлавічу.

Выданьне падрыхтавалі А. Гуркоў, С. Дубавец, П. Жук, С. Харэўскі.
Ліцэнзія № 10. Афэзны друк. Друкарня МАУД

Зак.
Наклад 30000 асобнікаў.

